

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 373.2.043.2.069.7–056.34:616.879.2

Ірина Михновецька

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

ORCID ID 0000-0001-8835-728X

DOI 10.24139/2312-5993/2018.08/236-246

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Стаття має на меті репрезентувати результати нашого експериментального дослідження взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна. Методом дослідження був педагогічний експеримент у його констатувальній частині, відповідно до його завдань та мети було розроблено діагностичний комплекс, який включав 6 методик. У результаті проведення констатувального експерименту ми виявили рівні взаємовідносин у дітей із синдромом Дауна. Отримані результати будуть враховані при розробці корекційно-розвивальної програми формування взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна.

Ключові слова: взаємовідносини, компоненти, діти з синдромом Дауна, рівні взаємовідносин.

Постановка проблеми. На сьогодні формування взаємовідносин дошкільників є актуальним питанням, адже вміти правильно взаємодіяти, проявляти позитивні емоції, співпереживати й підтримувати один одного – це найголовніші категорії навчально-виховного процесу, що намагається реалізувати заклад дошкільної освіти. Не знаючи, як правильно формуються й розвиваються взаємовідносини дошкільників, неможливо буде організувати оптимальну взаємодію між усіма членами комунікативної діяльності.

До кінця дошкільного віку на основі психічних новоутворень у дитини з'являється усвідомлення свого соціального «Я». Новий рівень самосвідомості, який виникає на порозі шкільного життя, проявляється в наявності в дитини власної внутрішньої позиції (Бреслав, 2006, с. 56). Старші дошкільнята починають прагнути до нового положення в системі доступних суспільних відносин і до нової суспільно значимої діяльності.

Формування основних особистісних структур є неможливим без головної та основної умови формування особистості дитини – наявності можливостей для придбання широкого соціального досвіду. У першу чергу, отримання такого досвіду можливе лише в широкому комунікаційному просторі дитини з дорослим та однолітком. Взаємодіючи з дорослим, а потім і з ровесниками, дитина отримує різноманітний досвід, який призводить до формування диференційованої системи відносин особистості (Кобильченко, 2015, с. 126).

Система відносин дитини в дошкільному дитинстві має важливе значення у формуванні особистості. У неї включаються:

- 1) уявлення про себе самого, ставлення до себе;
- 2) ставлення до життєвих цінностей, ставлення до минулого й майбутнього;
- 3) ставлення до безпосереднього соціального оточення. Зазначені сфери відносин знаходять своє вираження у формуванні базових структур особистості: уявлення про себе, спрямованість особистості і її тимчасової перспективи, відносини з іншими.

Теоретичний етап дослідження дозволив нам розробити структурну модель взаємовідносин, яка включала такі компоненти, як інтрасуб'єктний та інтрасуб'єктний. Кожен із компонентів характеризувався конкретними критеріями. Так і інтрасуб'єктному відповідають установочно-мотиваційний та когнітивно-афективний критерій, а інтрасуб'єктному – конативний та дис.-позиційний. Слід зазначити, що компоненти взаємовідносин тісно пов'язані між собою та взаємно впливають один на одного. При порушенні або частковій несформованості одного з них спостерігається недорозвиток іншого.

Формування взаємовідносин – складний та довготривалий процес, позитивний результат якого залежить від сформованості компонентів взаємовідносин.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням взаємовідносин дошкільників займалися такі провідні вчені, як В. Абраменкова, А. Богуш, М. Гуральник, А. Запорожець, Г. Костюк, І. Коробейников, Н. Сосновенко, І. Печенко, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.

Зокрема, В. Абраменкова визначила значення найважливіших соціальних спільностей відповідальних за формування особистості дитини – сім'ї та дитячого колективу; проаналізувала умови й механізми прояву здатності дитини до співпереживання; розкрила унікальність дитячої субкультури та її значення в побудові дитиною картини світу – цілісної системи взаємовідносин та ін. (Абраменко, 2002, с. 14).

А. Богуш та Н. Гавриш зазначили, що завдання навчально-виховного процесу в сучасних умовах полягає не тільки в накопиченні навчальної інформації, а й насамперед у засвоєнні культурно-історичного досвіду побудови людських стосунків та на цій основі збагачення власної соціальної практики дітей, яка є невід'ємною частиною процесу соціалізації та повноцінного розвитку особистості. Повноцінне засвоєння культурних навичок можливе лише через засвоєння культури людських взаємин. Одна з найбільш насичених, довірливих та продуктивних форм стосунків між людьми – стосунки між однолітками (Богуш, 2008; Гавриш, 2008).

Спілкування дітей дошкільного віку розвивається на основі потреби в доброзичливій увазі, співпраці, пошані дорослого при провідній ролі, прагнення до співпереживання і взаєморозуміння. Здібності до спілкування в

дітей розвиваються у процесі пізнання навколишнього соціального світу зі слів дорослих (нормативні знання про взаємодію людей), а також на основі особистого досвіду. Провідним мотивом спілкування дитини є особистісний мотив при прийнятті дорослого як цілісної особистості, що володіє знаннями, уміннями й соціально-етичними нормами, який може бути суворим і добрим старшим другом. Спілкування з дорослими та однолітками сприяє залученню дошкільників до моральних і етичних цінностей суспільства; формуванню мотиваційної, інтелектуальної й комунікативної готовності до шкільного навчання (Лісіна, 2012, с. 144).

Вищезазначені дослідники зробили чималий внесок у розвиток педагогічної та психологічної науки. У процесі досліджень було визначено, що початок становлення взаєностосунків із ровесниками спостерігається в дошкільному віці. Спілкування з однолітками стимулює розвиток усіх психічних функцій, комунікативну діяльність, пізнавальну активність та розумовий розвиток. Необхідною умовою позитивних міжособистісних взаємовідносин є співпраця між усіма учасниками процесу взаємодії, адже взаєностосунки формуються на основі суб'єкт-суб'єктного ставлення та емоційного відношення членів комунікації. У зв'язку з цим провідні педагоги та психологи поділили міжособистісні відносини на види, виявили теоретичні підходи до становлення дитячих відносин, вивели й обґрунтували педагогічні концепції взаєностосунків, показали перспективність вивчення їх формування та пріоритетність розвитку з орієнтацією на всебічний розвиток особистості.

Мета статті. Стаття має на меті репрезентувати результати нашого експериментального дослідження взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна.

Методи дослідження. Методом дослідження був педагогічний експеримент у його констатувальній частині, відповідно до його завдань та мети було розроблено діагностичний комплекс, який включав 6 методик (Корекція емоційних реакцій на неуспіх у дітей з інтелектуальною недостатністю за Н. Білопольською, методика спостереження за різними сторонами поведінки дитини за Л. Регуш, індивідуальне психолого-педагогічне обстеження за А. Маллер, методика оцінки рівня соціального розвитку дітей із інтелектуальною недостатністю за параметрами соціальної компетенції дітей дошкільного віку, які нормально розвиваються, за А. Закрепіною, тест-опитувальник батьківського ставлення за А. Варгой і В. Століним, методика «Секрет» за Я. Коломінським).

Виклад основного матеріалу. У нашій структурній моделі взаємовідносини включають інтрасуб'єктний та інтерсуб'єктний компоненти. Інтрасуб'єктний компонент взаємовідносин репрезентує дослідження взаємовідносин із позиції внутрішньої картини дитини, тобто її власних уподобань у процесі сприймання інших; в основі

інтерсуб'єктного компоненту лежать зв'язки між особистостями, які, у свою чергу, базуються на інтерпретаціях дитини в суспільстві з точки зору людей, з якими вона контактує. Інтрасуб'єктний компонент включає установочно-мотиваційний та когнітивно-афективний критерії. У кожному з них були визначені показники: так установочно-мотиваційному відповідають такі показники, як соціальні установки й мотивація, а когнітивно-афективному – розумовий та емоційний розвиток. Для розкриття змісту інтерсуб'єктного компоненту ми використали конативний та диспозиційний критерії. Конативному критерію відповідають такі показники: апатія, сугестивність, агресивність, пасивність, адекватність та позитивізм, диспозиційному – соціальний статус.

Структурна модель взаємовідносин нами представлена на рис. 1.

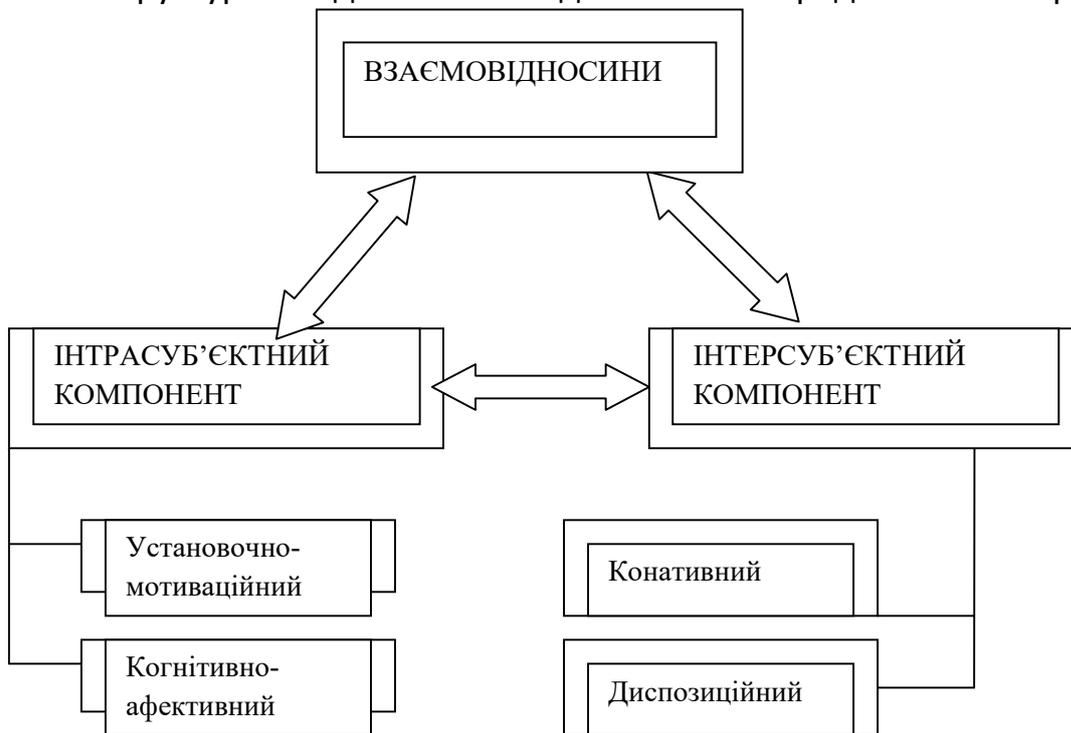

Рис. 1. Структурна модель взаємовідносин.

У результаті проведеного експериментального дослідження було виявлено:

- у дітей із легкою розумовою відсталістю (ЛРВ) переважає внутрішня мотивація, а в дітей із помірною розумовою відсталістю (ПРВ) – зовнішня;
- стимулювання дітей із синдромом Дауна має бути помірним, оскільки в результаті сильної стимуляції бажання до діяльності в них знижується або взагалі зникає через можливість отримання допомоги ззовні. Вони займають пасивну позицію та не включаються у виконання завдання, передаючи тим самим провідну роль при виконанні діяльності іншим;
- мотиваційна сфера особистості краще збережена при ЛРВ;

- виконання індивідуальних завдань хлопчиками та дівчатками частково відрізняється, але розбіжності незначні;

- діти з синдромом Дауна готові до сприймання соціальних установок, у них поступово, але систематично формуються знання. Перші труднощі виникають при відображенні отриманих елементарних знань та їх уточненні. А практичне перенесення отриманого досвіду відбувається лише при цілеспрямованій допомозі та керуванні;

- діти з синдромом Дауна оперують знаннями щодо форми, кольору, назв та практичних дій із предметами, але не можуть правильно перенести ці знання в нові умови й самостійно вирішити завдання з поступовим ускладненням;

- у процесі дослідження когнітивної сфери, предметно-маніпулятивних дій, внутрішньої мотивації й помірної зовнішньої стимуляції хлопчики та дівчатка показали різні результати, та, аналізуючи їх за критерієм кутового перетворення Фішера, вони виявилися незначущими. Тобто як хлопчики, так і дівчатка правильно орієнтуються в соціальному оточенні, розуміють правила поведінки при здійсненні діяльності та адекватно реагують на зовнішні подразники. Тому ми дійшли висновку про рівні можливості формування позитивних взаємовідносин у дітей обох статей старшого дошкільного віку з синдромом Дауна;

- діти з синдромом Дауна мають низькі можливості до опанування математичними категоріями, позаяк цифра виступає абстрактним поняттям, вони не можуть усвідомлено орієнтуватись у складі числа та виконувати з ними правильні прості арифметичні дії;

- самооцінка у дітей з синдромом Дауна завищена, неадекватна та потребує корекції в процесі роботи з метою підготовки до формування позитивних взаємовідносин;

- діти з синдромом Дауна по-різному реагують на ситуації навколишньої дійсності, вони намагаються сприйняти запропоновану інформацію, але не завжди в них це виходить, у результаті з'являються як негативні поведінкові, фізичні та емоційні реакції, так і агресія й тотальна пасивність;

- дошкільники з синдромом Дауна здатні співпрацювати з іншими, керувати грою та слідувати за її сюжетом, але це залежить як від їх психофізичних та особистісних можливостей, так і від дії додаткових факторів: статі й наявності супутніх порушень.

У результаті якісного аналізу та узагальнення отриманих кількісних експериментальних даних нами було визначено 4 рівні взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна. А саме: незадовільний, задовільний, достатній та високий рівень взаємовідносин. Відповідно, найменше можливостей до позитивного формування взаємовідносин мають дошкільники з незадовільним рівнем, а найбільше – з високим.

Проаналізуємо детальніше рівні взаємовідносин.

Незадовільний рівень взаємовідносин характеризується нездатністю до тривалих контактів із оточуючими. Дошкільник намагається весь час гратися самостійно, не привертаючи уваги інших і сам не показує зацікавленості у спільній діяльності. Йому важко взаємодіяти та проявляти ініціативу, взаємодія здійснюється фрагментарно й лише за крайньої необхідності. Часто вимушені контакти з іншими викликають негативні емоційні реакції. Це відбувається на основі захисної реакції, оскільки ворожість та бурхливі емоції негативно сприймаються іншими і змушують їх триматися осторонь. Хоча при незадовільному рівні дошкільник часто є емоційно позитивним, але це не є проявом зацікавленості в контакті з іншими. Тобто, дитина показує внутрішній комфорт, знаходячись поза колективом однолітків. Найчастіше ці діти не проявляють активності, не хочуть виконувати завдання, намагаються весь час знаходитись у сидячому та лежачому положенні. Вимагають до себе уваги з боку дорослого у вигляді жалості, що виражається в обіймах, погладжуваннях та ласкавих словах. Коли дитина з незадовільним рівнем взаємовідносин бачить слабшого за себе однолітка, то намагається показати свою силу у вигляді щипання, штовхання чи забирання чужих речей.

Задовільний рівень взаємовідносин характеризується частковими контактами з оточуючими. Такі діти намагаються проявляти зацікавлення діяльністю інших, але така цікавість недовготривала й потребує постійної стимуляції. Вони позитивно налаштовані на співпрацю, але лише у випадку, коли діяльність їм подобається. Якщо ж запропоноване завдання не викликає інтересу, відмовляються від його виконання. Дошкільники можуть брати на себе ініціативу з менш контактними дітьми, та керувати їх діяльністю, але лише до того моменту, коли не буде негативних емоційних чи фізичних реакцій з боку останніх. Вони легко йдуть на контакт та намагаються правильно виконати всі запропоновані завдання, але швидко втомлюються, особливо при інтелектуальній діяльності. Діти із задовільним рівнем взаємовідносин показують позитивні результати при здійсненні фізичної діяльності, але негативні при інтелектуальній.

Достатній рівень взаємовідносин характеризується тривалими контактами з іншими. Дошкільник намагається бути в курсі діяльності інших. Самостійно обирає, чим хоче займатися та може залучити до діяльності інших. Диктує свої правила запропонованих завдань, та не завжди прислухається до інших, що може відштовхнути від спільної діяльності. У його грі присутні елементи сюжету, також відбувається розподіл ролей. Найчастіше, пропонуючи щось іншим, дитина з синдромом Дауна вже знає, яка буде її роль, і навіть якщо хтось не згідний, то не бере це до уваги. Якщо ж при такій ситуації інші відмовляються з нею контактувати, то це не впливає на емоційний стан дошкільника і гра продовжує виконуватися самостійно в тій ролі, що була вибрана раніше. Інколи, коли діти не можуть узгодити ролі між

собою, то просто намагаються гратися за тією стратегією, що обирали, і тоді ігрова діяльність втрачає сюжет, але дошкільники цього не помічають. Достатній рівень взаємовідносин дошкільників проявляється в бажанні взаємодіяти з іншими та виникненням негативних емоційних реакцій при тривалій відмові в контакті з ними. У результаті дитина стає пасивною й мовчазною, але коли увага поновлюється, то настрої покращується і швидко розпочинається нова гра.

Високий рівень взаємовідносин характеризується довготривалими контактами та вмінням підлаштуватися до прагнень інших. Тобто, такі діти організовують діяльність інших відповідно до їх уподобань, але при цьому не нехтують власними. Вони можуть показати, як потрібно виконувати діяльність та які помилки роблять інші. Якщо сюжет гри втрачається іншими, то дошкільник із високим рівнем взаємовідносин може скорегувати його й повернути в потрібному напрямі. Такі діти розуміють гумор у мультиках та розповідях. Вони емоційно стабільні та знають, коли необхідно зупинитись і завершити гру. Якщо інші не проявляють зацікавлення до співпраці, то це не викликає в дошкільника негативних реакцій, а лише спонукає чимось іншим зацікавити оточуючих.

Отже, у процесі здійснення експерименту нами були визначені рівні взаємовідносин у старших дошкільників з синдромом Дауна. Наочні результати нами було вирішено представити в діаграмі.

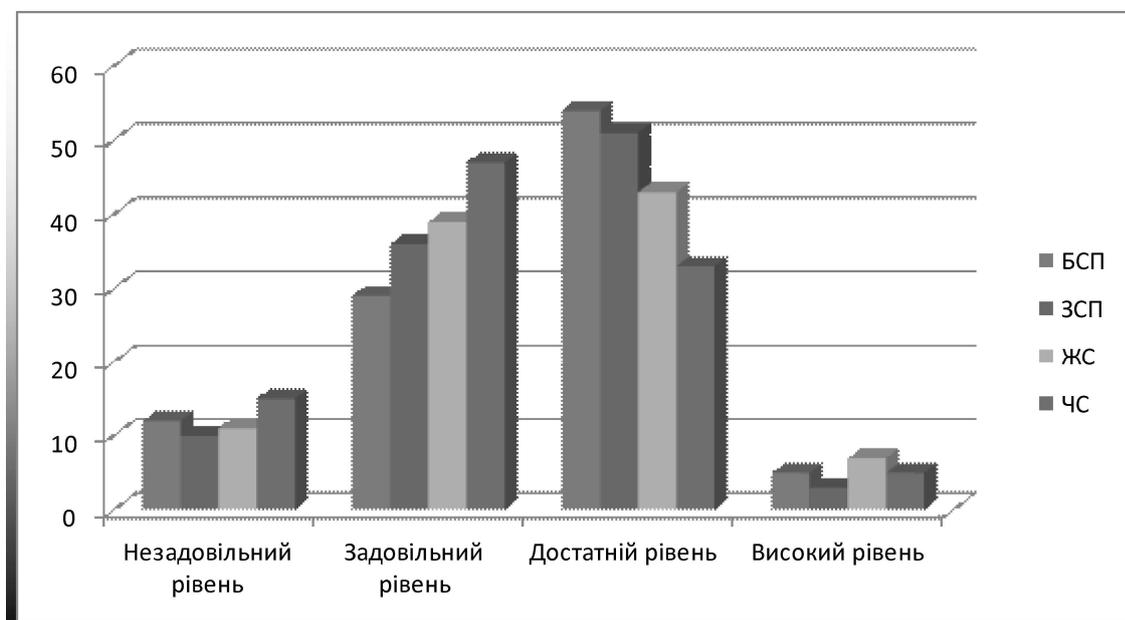

Рис. 2. Рівні взаємовідносин дітей із синдромом Дауна з легкою розумовою відсталістю

Аналіз результатів дошкільників з легкою розумовою відсталістю показав, що високий рівень взаємовідносин спостерігається у 5 % дітей із синдромом Дауна – такий результат свідчить про нездатність більшістю

дітей із синдромом Дауна самостійно сформувати взаємовідносини з однолітками. Тільки при стимуляції, тривалій корекційно-розвивальній роботі та залучаючи спеціальні методи, засоби і прийоми роботи, можна домогтися позитивного результату з формування взаємовідносин у дітей старшого дошкільного віку з синдромом Дауна.

Отримані дані засвідчують, що в дітей із ЛРВ (45 %) переважає достатній рівень взаємовідносин. У них спостерігається бажання до взаємодії з іншими та прагнення реалізувати свої особистісні потреби. Такі діти контактні та розуміють доцільність гри у співпраці з іншими.

Частина дітей (38 %) з синдромом Дауна має задовільний рівень взаємовідносин. Це вказує на те, що дошкільники налаштовують себе на співпрацю з іншими, але не можуть правильно її організувати.

Незадовільний рівень (12 %) показали дошкільники, які не вміють контактувати з іншими та не проявляють бажання до комунікації. Вони обирають самостійну гру без залучення до неї інших дітей. Тобто, такі діти не бачать перспектив у грі з однолітками та не отримують задоволення при зацікавленості їхньою діяльністю іншими.

Отже, формування взаємовідносин – складний та довготривалий процес, успіх якого залежить від сформованості вищих психічних функцій, комунікативних можливостей та прагнення дитини співпрацювати з іншими. Наші результати засвідчують, що позитивні тенденції до формування взаємовідносин у дітей з синдромом Дауна є, але щоб їх реалізувати, необхідно організувати оптимальні умови для дошкільників у колективі однолітків з синдромом Дауна, залучити педагогів до цієї роботи та використовувати спеціальні прийоми роботи.

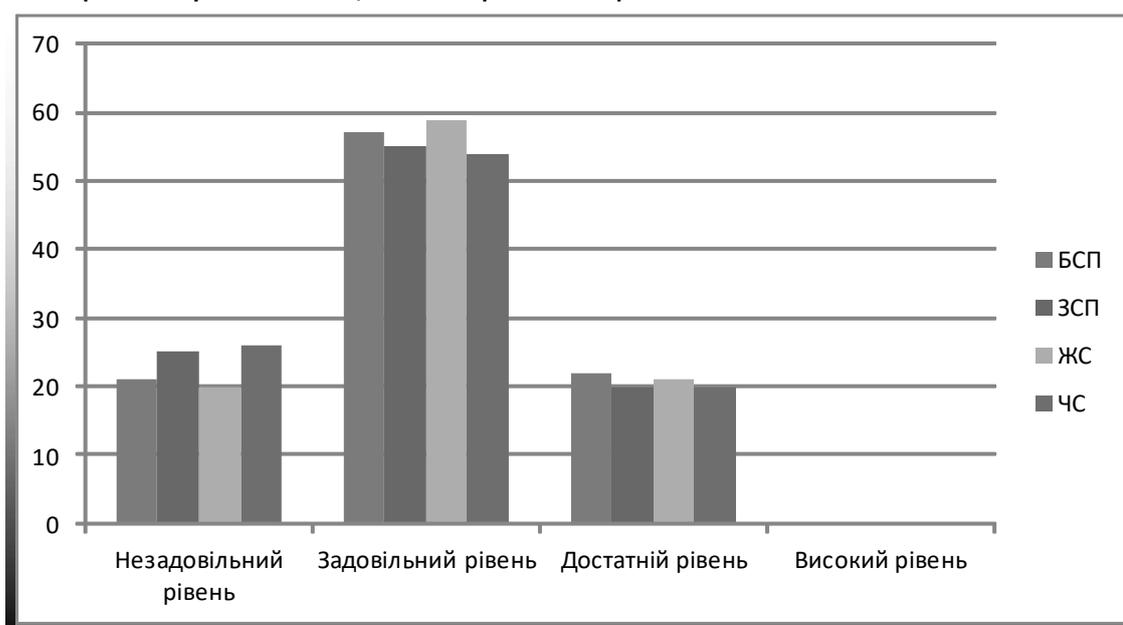

Рис. 3. Рівні взаємовідносин у дітей із синдромом Дауна з помірною розумовою відсталістю

Аналіз результатів дошкільників з помірною розумовою відсталістю показав, що в жодної дитини з помірною РВ високого рівня взаємовідносин виявлено не було. Це пояснюється тим, що в результаті помірного ступеня РВ дітям з синдромом Дауна не вдається правильно співпрацювати з іншими. У них немає ні бажання, ні можливостей організувати свою діяльність так, щоб вона відповідала найвищим показникам.

Достатній рівень взаємовідносин спостерігається у 21 % дітей. Отже, наявність помірного ступеня РВ не свідчить про пряму залежність з нездатністю до спільної діяльності. Тобто, залучаючи здатність до наслідування й емоційну сферу, дитина з синдромом Дауна здатна взаємодіяти з іншими та бути повноправним учасником ігрової діяльності.

У дошкільників переважає задовільний рівень взаємовідносин (56 %), що також свідчить про позитивні прогнози корекційної роботи. Діти прагнуть до комунікації, роблять спроби до залучення інших до своєї гри та намагаються зрозуміти прагнення та мотиви однолітків.

Незадовільний рівень взаємовідносин (23 %) свідчить про небажання співпрацювати, наявність негативних відштовхуючих емоцій у дітей та прагнення залишитися поза колективом. Такі діти часто проявляють агресію до інших, намагаються тільки фізичними та емоційними реакціями впливати на інших, не діляться іграшками, хоча можуть у інших їх забрати, вимагають до себе підвищеної уваги з боку дорослих у вигляді жалю та заспокійливих слів. Найчастіше такі дошкільники маніпулюють оточуючими для задоволення власних потреб без урахування потреб інших.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Ми дійшли висновку про доцільність та необхідність цілеспрямованого, спеціально спроектованого та правильно організованого педагогічного впливу з формування взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна.

Отже, у результаті проведення констатувального експерименту ми виявили стан сформованості рівнів взаємовідносин у дітей із синдромом Дауна. Унаслідок отриманої інформації можна правильно спроектувати подальший корекційний вплив на дану категорію дітей, ураховуючи їх психосоціальний розвиток, ступінь інтелектуального порушення та здатності до компенсації. Отримані результати будуть ураховані при розробці корекційно-розвивальної програми формування взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова, В. В. (2002). Социальная психология детства в контексте развития отношений ребенка в мире. *Вопросы психологи, 1*, 3–16 (Abramenkova, V. V. (2002). Social Psychology of Childhood in the Context of Development of the Child's Relationships in the World. *Psychology Issues, 1*, 3–16).

2. Бреслав, Г. Е. (2006). *Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности*. СПб: Речь (Breslav, H. Ye. (2006). *Psychological correction of child and adolescent aggression*. SPb.: Speech.)

3. Богущ, А., Гавриш, Н. (2008). *Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі*. Київ: Видавничий Дім «Слово» (Bohush, A., Havrysh, N. (2008). *Methodology of familiarizing children with the environment in a preschool education institution*. Kyiv: Publishing House "Word").

4. Закрепина, А. В. (2003). *Пути социального развития детей дошкольного возраста с умеренной умственной отсталостью* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03). Москва (Zakrepina, A. V. *Ways of social development of children of preschool age with moderate mental retardation* (PhD thesis). Moscow).

5. Кобыльченко, В. В. (2015). *Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения*. Саарбрюккен, Німеччина: LAP Lambert Academic Publishing (Kobylchenko, V. V. (2015). *Formation of the preschooler's personality in norm and with visual impairment*. Saarbrücken, Germany: LAP Lambert Academic Publishing).

6. Піроженко, Т. О., Ладивір, С. О., Вовчик-Блакитна, О. О. та ін. (2012). *Становлення внутрішньої картини світу дошкільника*. Кіровоград: Імекс-ЛТД (Pirozhenko, T. O., Ladyvir, S. O., Vovchuk-Blakytyna, O. O. and others. (2012). *Formation of the internal picture of the world of preschoolers*. Kirovohrad: Imex-LTD).

7. Чечко, Т. (2018). Алгоритм соціально-педагогічної підтримки дітей із особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (77), 264–275 (Chechko, T. (2018). Algorithm of social and pedagogical support of parents of children with peculiarities of psychophysical development in pre-school education institutions. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (77), 264–275).

РЕЗЮМЕ

Михновецкая Ирина. Результаты экспериментального исследования формирования взаимоотношений старших дошкольников с синдромом Дауна.

Цель статьи – представить результаты нашего экспериментального исследования взаимоотношений старших дошкольников с синдромом Дауна и определить уровни их сформированности. Методом исследования был педагогический эксперимент в его констатирующей части, согласно которому было разработано 6 методик, которые помогли исследовать состояние сформированности взаимоотношений. В результате проведения констатирующего эксперимента мы обнаружили состояние сформированности уровней взаимоотношений у детей с синдромом Дауна. На основе полученных результатов в дальнейшем будет создаваться программа формирования взаимоотношений старших дошкольников с синдромом Дауна, которая будет обеспечивать формирование двух компонентов взаимоотношений.

Ключевые слова: формирование взаимоотношений, компоненты взаимоотношений, дети с синдромом Дауна, уровни взаимоотношений.

SUMMARY

Mykhnovetska Iryna. An experimental study results of the relationship formation of older preschool children with Down syndrome.

The purpose of the article is to present the results of our experimental study of the relationship of older preschool children with Down's syndrome and to determine the levels of

their formation. The method of research was a pedagogical experiment in its ascertaining part according to which six methods were developed that helped to investigate the state of formation of relationships (Correction of emotional reactions to the failure of children with intellectual disabilities by N. Belopolska, the method of observing various aspects of child behavior by L. Regush, individual psychological and pedagogical examination by A. Muller, the method of estimation of the level of social development of children with intellectual deficiency on the parameters of social the competence of normally developing children of preschool age by A. Zakrepina, a test-questionnaire of parental attitude by A. Vargoy and V. Stolin, the technique "The Secret" by Y. Kolominsky). As a result of the ascertaining experiment, we have found out the state of formation of the levels of relationships in children with Down's syndrome. On the basis of the results obtained, a program will be established in the future to develop the relationship of older preschoolers with Down syndrome, which will ensure formation of two components of the relationship. As a result of our relationship research, we developed an experimental model of relationships, which became the basis for the implementation of the qualitative research. It should be noted that the components of the relationship are closely interconnected and mutually affect each other. In case of violation or partial non-formation of one of them there is an underdevelopment of another. Formation of relationships is a complex and long-term process, the positive result of which depends on the formation of the components of the relationship. Formation of the relationships is a complex and long-lasting process the success of which depends on formation of higher mental functions, communicative capabilities and the child's desire to cooperate with others. Our results indicate that there are positive trends in the formation of relationships in children with Down syndrome, but in order to implement them, it is necessary to organize optimal conditions for preschoolers in a group of peers with Down syndrome, to involve teachers in this work and to use special techniques to do it.

Key words: *formation of relationships, components of the relationship, children with Down syndrome, level of relationships.*

УДК 376-056.264:616.896

Марина Свідерська

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ORCID ID 0000-0002-1698-8768

DOI 10.24139/2312-5993/2018.08/246-255

СТАН СФОРМОВАНOSTІ РЕЦЕПТИВНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У дітей із аутизмом спостерігається обмеженість у спілкуванні з оточуючими, що проявляється вже в перші роки життя. Стан сприймання та розуміння усного мовлення дітьми з аутизмом може впливати на рівень інтелекту. Виникає потреба практичного вивчення й порівняння особливостей рецептивного мовлення дітей із аутизмом та різним рівнем розвитку пізнавальних процесів. У статті описані результати експериментального дослідження, які свідчать про те, що в дітей є значні труднощі розуміння невербальних засобів комунікації та прихованого змісту. Перспективами подальших наукових досліджень є розробка